

آیا روایت امام رضا علیه السلام با حدیث ثقلین تعارض دارد؟

سؤال کننده: محمد هادی

توضیح سؤال:

در کتاب توحید شیخ صدوق حدیثی از امام رضا است، که ظاهر آن با حدیث ثقلین در تعارض است. امام رضا

علیه السلام می فرماید:

حدثنا جعفر بن محمد بن مسرور رضي الله عنه ، قال : حدثنا محمد بن عبد الله ابن جعفر الحميري ، عن أبيه ،

عن إبراهيم بن هاشم ، عن الريان بن الصلت ، قال : قلت للرضا عليه السلام : ما تقول في القرآن؟ فقال : كلام الله لا تتجاوزوه ، ولا تطلبوا الهدى في غيره فتضلوا.

در این روایت حضرت رضا علیه السلام میفرماید که فقط به قرآن باید تمسک نمود و اگر به غیر قرآن تمسک

کنید گمراه می شوید.

التوحید شیخ صدوق ج ۱ ص ۲۲۴

مقصود امام رضا از این فرمایش چه بوده است؟ آیا واقعا باید فقط قرآن را تمسک کرد یا خیر؟؟

با سلام و با تشکر از ارتباط شما با موسسه تحقیقاتی ولیعصر عجل الله تعالی فرجه الشریف

برای پرسش فوق، دست کم دو پاسخ می توان ارائه کرد:

پاسخ نخست: این گونه روایات در مقام نفی پیروی از اهل بیت علیهم السلام نیست.

پاسخ نخست این است که این قبیل روایات، اصولا در مقام نفی غیر نیستند بدان معنا که پیروی از غیر قرآن

را ممنوع بدانند. بلکه صرفا در مقام تاکید هر چه تمام بر پیروی از قرآن می باشد همانگونه که در برخی روایات همین

تاکید درباره پیروی از اهل بیت علیهم السلام بیان گردیده است. از باب نمونه می توان به حدیث سفینه اشاره نمود.

حدیث سفینه از جمله احادیث معتبری است که در منابع گوناگون شیعه از قبیل: عیون اخبار الرضا شیخ صدوق و امالی شیخ طوسی و نیز تعدادی از منابع اهل سنت مانند: فضائل الصحابة احمد بن حنبل و المستدرک علی الصحیحین حاکم نیشابوری، نقل شده است. این روایت توسط چندین تن از صحابه مانند: امام علی علیه السلام، ابوذر غفاری، ابن عباس و انس بن مالک، با سندهای گوناگون و الفاظ متنوع به نقل از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به ثبت رسیده است. تفصیل اسناد این روایت به همراه الفاظش در مقاله "حدیث سفینه در میراث امامیه و اهل سنت" موجود است. در ادامه صرفاً نمونه‌هایی از الفاظ مختلف این حدیث تقدیم می‌گردد.

مَثَلُ أَهْلِ بَيْتِي فِيكُمْ كَمَثَلِ سَفِينَةِ نُوحٍ مَنْ رَكِبَهَا (فِيهَا) نَجَا وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا غَرِقَ (هَلَك)

مثل اهل بیت من مثل کشتی نوح است هر آنکه سوارش شود نجات پیدا می‌کند و آن کس که از آن تخلف ورزد غرق می‌شود (به هلاکت می‌رسد)

الصفار، أبو جعفر محمد بن الحسن بن فروخ (متوفای ۲۹۰هـ) بصائر الدرجات، ص ۳۱۷، تحقیق: تصحیح وتعلیق و تقدیم: الحاج میرزا حسن کوچه باغی، ناشر: منشورات الأعلمی - طهران، سال چاپ: ۱۴۰۴ - ۱۳۶۲ .

الشیبانی، ابوعبد الله أحمد بن حنبل (متوفای ۲۴۱هـ)، فضائل الصحابة، ج ۲، ص ۷۸۵، تحقیق د. وصی الله محمد عباس، ناشر: مؤسسة الرسالة - بیروت، الطبعة: الأولى، ۱۴۰۳هـ - ۱۹۸۳م.

البغدادي، ابوبکر أحمد بن علي بن ثابت الخطيب (متوفای ۴۶۳هـ)، تاریخ بغداد، ج ۱۲، ص ۹۱، ناشر: دار الکتب العلمیة - بیروت.

الحاکم النیسابوری، ابو عبدالله محمد بن عبدالله (متوفای ۴۰۵هـ)، المستدرک علی الصحیحین، ج ۲، ص ۳۴۳، تحقیق: یوسف عبد الرحمن المرعشلی. گفتنی است حاکم نیشابوری بعد از نقل روایت می‌گوید: **هذا حدیث صحیح علی شرط مسلم ولم یخرجاه** (این روایت مطابق شرط مسلم درست است اما در بخاری و مسلم آن را کتابهایشان نیاوردند).

این روایت در منابع دیگر نیز با الفاظ گوناگون نقل شده است: مرحوم شیخ طوسی حدیث را اینگونه نقل می‌کند: **من دخلها نجا ومن تخلف عنها غرق** و در نقلی دیگر اینگونه روایت می‌کند: **من ركبها نجا ، ومن تركها هلك**.

الأمالی، ص ۴۸۲ الطوسی، تحقیق: قسم الدراسات الاسلامیة - مؤسسة البعثة، ناشر: دار الثقافة - قم، الطبعة: الأولى، ۱۴۱۴هـ.؛ مرحوم صدوق با عبارت: **مَنْ رَزَقَهَا نَجَا وَ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا زُجَّ فِي النَّارِ**، روایت را نقل می کند. ابی جعفر الصدوق، محمد بن علی بن الحسین بن بابویه (متوفای ۳۸۱هـ)، عیون أخبار الرضا علیه السلام ج ۱، ص ۳۰، تحقیق: تصحیح و تعلیق و تقدیم: الشیخ حسین الأعلمی، ناشر: مؤسسة الأعلمی للمطبوعات - بیروت - لبنان، سال چاپ: ۱۴۰۴ - ۱۹۸۴ م.

همانطور که ملاحظه می کنید در این روایت، پیروی از غیر اهل بیت علیهم السلام نفی شده است. این مضمون از عباراتی همچون: «من تخلف عنها غرق» «من تخلف عنها هلك» «من لم يدخلها هلك» «من تخلف عنها زج في النار» در این روایات، استفاده می شود. حال سوال این است باید به کدام یک از این دو دسته روایات عمل نمود؟ پاسخ این است که اینگونه روایات در صدد نفی همدیگر نبوده و به اصطلاح هیچ گونه تعارضی با هم ندارند. بلکه هر کدام به مناسبت می خواهند یکی از این دو (اهل بیت و قرآن) را مورد تاکید قرار دهند و جامع بین این دو دسته روایات، همان حدیث ثقلین است که هر دو را به عنوان راهنما و هدایتگر معرفی می کند.

پاسخ دوم: در مقام تعارض، حدیث ثقلین مقدم است

بر فرض هم تعارضی میان این روایت و حدیث ثقلین باشد، به طور قطع حدیث ثقلین مقدم بر این روایت است زیرا روایت شیخ صدوق، خبر واحد و غیر قطعی است و حدیث ثقلین متواتر و یقینی است. مقدم بودن خبر قطعی بر غیر قطعی، علاوه بر آنکه در نگاه عقل روشن و بدیهی است، مورد تصدیق دانشمندان اسلامی هم می باشد. اندیشمندان اسلامی این موضوع را در نگاشته‌هایشان از جمله در بحث تعارض ادله، مطرح نمودند. از باب نمونه مرحوم آقای مظفر در کتاب أصول الفقه، در این زمینه می گوید: لا يتحقق هذا المعنى من التعارض إلا بشروط سبعة هي مقومات التعارض الاول: ألا يكون أحد الدليلين ... قطعياً لأنه لو كان أحدهما قطعياً فإنه يعلم منه كذب الآخر والمعلوم كذبه لا يعارض غيره.

معنای تعارض محقق نمی شود مگر با هفت شرط که مقوم تعارض اند. شرط اول آنکه یکی از این دو دلیل قطعی نباشد زیرا اگر یکی از دو دلیل قطعی (و دیگری غیر قطعی) باشد، از این موضوع، دروغ بودن آن دلیل دیگر دانسته می شود. و آنچه که دروغ بودنش معلوم است اصلاً با غیر خود تعارض نمی کند.

المظفر، الشیخ محمد رضا (متوفای ۱۳۸۸هـ)، أصول الفقه، ج ۳، ص ۲۱۲، ناشر: مؤسسة النشر الإسلامی

التابعة لجماعة المدرسين بقم المقدسة

شوکانی از جمله عالمان اهل سنت است که به این موضوع پرداخته است. جالب است او ادعای اتفاق در این باره را از قول امام الحرمین هم نقل می کند. متن او چنین است: وللترجیح شروط ... الثاني التساوي في القوة فلا تعارض بين المتواتر والاحاد بل يقدم المتواتر بالاتفاق كما نقله امام الحرمین.

شرطهایی برای تحقق ترجیح وجود دارد. شرط دوم آن است که دو دلیل از لحاظ قوت، همپراز باشند بنا براین بین خبر متواتر و خبر واحد، تعارضی نیست بلکه به اتفاق دانشمندان، خبر متواتر مقدم می شود چنانچه امام الحرمین این اتفاق نظر را نقل کرد.

الشوکانی، محمد بن علی بن محمد (متوفای ۱۲۵۵هـ)، إرشاد الفحول إلی تحقیق علم الأصول، ج ۱، ص ۴۵۵،

تحقیق: محمد سعید البدری ابومصعب، ناشر: دار الفکر - بیروت، الطبعة: الأولى، ۱۴۱۲هـ - ۱۹۹۲م

نتیجه کلی:

از آنچه در این نوشتار بیان شد، دانستیم که روایت امام رضا علیه السلام در درجه نخست هیچ گونه تعارضی با حدیث ثقلین ندارد و بر فرض تعارض، حدیث ثقلین به دلیل تواترش مقدم است.

موفق باشید

گروه پاسخ به شبهات

مؤسسه تحقیقاتی حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف)